

การขจัดความขัดแย้งตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์*

The Elimination of Conflict based on the Buddha's Admonitions

พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ จารุวนโณ)
Phrakrusutapathanodom (Woramet Càruvaṅḥo)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-Mail: pwp123@hotmail.com

บทคัดย่อ

ความขัดแย้ง เป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่แตกต่างกัน ได้ก่อให้เกิดการทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย มาผู้อื่นในที่สุด พระพุทธศาสนาเรียกความขัดแย้งว่า ทุกข์(ทุกข์สังขะ) ซึ่งมีสภาพขัดแย้ง ปิ๊บคั้น กดดันซึ่งกันและกัน ความทุกข์ความขัดแย้ง การเกิดจากสิ่ง 2 สิ่งขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันย่อมเกิดความขัดแย้งต่อกัน ความขัดแย้งมี 2 ประเภท คือ (1) ความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเอง (2) ความขัดแย้งภายนอกคือคนกับคนและคนกับสังคม วัฒนธรรม เป็นต้น พุทธวิธีขจัดความขัดแย้งภายในตนเองและภายนอกหรือสังคมตามแนวทางแห่งโอวาทปาฏิโมกข์มี 2 ประเภท ได้แก่ การขจัดทุกข์ภายในใจของตนเองประกอบด้วย (1) การทำจิตให้ผ่องใสจากกิเลส (2) การประกอบความเพียรในใจตลอดเวลา (3) ความอดทน (4) ความอดกลั้น (5) การสำรวมในอินทรีย์ 6 (6) การรู้จักประมาณในการบริโภค และขจัดความขัดแย้งของภายนอกหรือสังคมประกอบด้วย (1) การไม่ทำบาปทั้งปวง (2) การทำกุศลตลอดเวลา (3) การไม่เบียดเบียนผู้อื่น (4) การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น (5) การไม่ฆ่าผู้อื่น (6) การยินดีในที่อยู่อภัยอันสงบ รวมพุทธสันติวิธีเพื่อขจัดความขัดแย้งในโอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมด 12 วิธี ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นมรรคสังขะ เป็นแนวทางแห่งสันติวิธีที่จะนำไปสู่สันติภาพระดับโลกียะ คือ เกิดสันติภายในใจคนและคนกับสังคมได้ และสันติภาพระดับโลกุตระ ได้แก่ พระนิพพาน

คำสำคัญ: การขจัดความขัดแย้ง; โอวาทปาฏิโมกข์

Abstract

Conflicts are the situations in which caused by individual or groups of people in different of ideas or actions that are inconsistent with their interests, values, relationships, and structures. Because of this conflict, it caused a quarrel, struggle and strife till leads to physical harm such as killing others. Buddhism named this conflict as suffering (Dhukha Sacca), which are in a state of conflict, pressuring and distress each other. The conflicts are usually caused by two or more people coming together. There are two types of conflicts namely; (1) Internal conflicts and (2) external conflicts - human to human, person to society or even culture, etc., There are two Buddhist methods of eliminating internal and external conflicts accordance with the Ovada patimokkha as follow; Firstly, to eliminate internal sufferings are consist of (1) To purify one's own mind, (2) Always push effort on one's own perseverance, (3) To be patience, (4) to be tolerance, (5) To observe one's own 5 senses and (6) To follow one's own consume middle way. Secondly, to eliminate external or social conflicts are consist of (1) Do not commit all sins; (2) To do charity all the time; (3) Do not persecute others; (4) Do not speak evil of others; 6) Self-satisfied one's own life's living. There are 12 methods in total of the Buddhist path to eliminate conflict in the Buddha's admonition (Ovada patimokkha). They all are all the truth and a way of peace leading to mundane peace, which the internal peace within people and to society, and other are leading to super-mundane is nirvana.

Keywords: The eliminating Conflict; Admonition's of the Buddha

บทนำ

สังคมโลกปัจจุบันมีปัญหามากมาย เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม จริยธรรม เป็นต้น จึงก่อให้เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรงต่อสภาพร่างกายแลจิตใจตามมา โลกปัจจุบันเกิดความขัดแย้งแข่งขันชิงชัยกันดำเนินไปในภาวะที่เรียกว่าสงครามเย็น ระหว่างโลกสองค่าย คือ คอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยม กับเสรีประชาธิปไตยซึ่งขัดแย้งอย่างเข้มข้น การสู้รบกันระหว่างประเทศทั้งหลาย นั้นนอกจากเป็นการแข่งอำนาจแข่งชิงความเป็นใหญ่ (มานะ) และการหวงแก่งแย่งผลประโยชน์ (ตณหา) กันแล้ว ก็มีเรื่องของลัทธิอุดมการณ์ (ทิฐฐิ) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 1999) สังคมไทยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกที่ต้องพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ขณะเดียวกัน การพัฒนาเศรษฐกิจหากไม่คำนึงถึงผลกระทบด้านอื่นตามมา นพ.ประเวศ วชิรกล่าวว่า “ประเทศไทยมีทิศทางการพัฒนาแบบเงินนิยมเป็นตัวแรง จึงก่อให้เกิดความเสื่อมเสียศีลธรรม ความขัดแย้งและความรุนแรง” (Wasee, 2005) วิทยากร เชียงกูล (Chianggool, 2014) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “สังคมไทยในยุคปัจจุบันมีความรู้ ความสามารถกว่าคนในยุคก่อนก็จริง แต่ส่วนใหญ่มีความรู้เพื่อการผลิตและการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำลายทั้งความสมดุลทางธรรมชาติและทางสังคม ความรู้ประเภทนี้จึงทำให้โลกเกิดวิกฤตถึง 4 ด้าน คือ วิกฤตทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม และระบบนิเวศ” ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดเพิ่มมากขึ้น ทั้งความขัดแย้งที่เกิดจากความไม่เข้าใจกันเนื่องจากข้อจำกัดด้านภาษา ความต่างความเชื่อทางศาสนา ลัทธิต่างๆ เป็นต้น (Sarinsunthorn, 2013)

ประเทศไทยยิ่งถ้ามองไปถึง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ล้วนแล้วแต่ประสบกับปัญหา ความขัดแย้งและความรุนแรง 3 ด้าน คือ มิติความรุนแรงทางตรง มิติความรุนแรงโครงสร้าง และมิติความรุนแรงทางวัฒนธรรม (Aukosakit, 2010) ดูทิศทางของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้วจะเกิดสันติภาพได้ยาก สังคมไทยจึงต้องเผชิญกับปัญหาหลายด้านพร้อมโดยไม่รู้ตัว ปัญหาด้านสังคม มีประพัตติทุจริต ทูศีล เช่น ใช้การโฆษณาสินค้าต่างๆ ใช้มุสวาทเป็นแกนกระตุ้นให้เกิดราคะจริต เพิ่มโลภะจริต ธนาการ สถาบันทางการเงินต่างๆ ทำอหิงสาทานอย่างถูกกฎหมายด้วยกันแทบทั้งนั้น (Wasee, 2005) ทั้งหมดดังกล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหา ความขัดแย้ง และทำให้เกิดความรุนแรงในที่สุด ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบัน

ปัญหาดังกล่าวมาแล้วนั้นเป็นความขัดแย้งของคนในสังคม แต่ในทางพระพุทธศาสนาความความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องเกิดจากสังคม สิ่งรอบข้างหรือความทุกข์ทางกาย การแก่งแย่งทรัพยากรเสมอไป บางครั้งความร้าวรอย ความเสพสุขที่ไม่มีวันจบสิ้น วนเวียนซ้ำๆ ก็เป็นความขัดแย้งภายในได้สำหรับบุคคลบางคน เช่น ยสกุบุตรฯ นั้นมีปราสาท 3 หลัง คือ หลังหนึ่งสำหรับภูกุหนาวหลังหนึ่งสำหรับภูกุร้อน หลังหนึ่งสำหรับภูกุฝน ยสกุบุตรได้รับการบำเรอด้วยดนตรี อาหาร ที่อยู่อาศัยด้วยหญิงล้วนไม่มีชายเจือปนสักคน ตลอด 4 เดือนอยู่บนปราสาทภูกุฝน ไม่ลงมายังปราสาทชั้นล่าง คืนวันหนึ่ง เมื่อยสกุบุตรได้รับการบำเรอ อิ่มเอมเพียบพร้อมด้วยกามคุณ 5 ได้หลับไปก่อน ฝ่ายบริวารชนได้หลับภายหลัง ตะเกียงน้ำมันถูกจุดสว่างทั้งคืน คืนนั้นยสกุบุตรตื่นขึ้นก่อน เห็นบริวารชนของตนกำลังหลับ บางนางมีผิวนวลไฉไลรักแล้ว บางนางมี

ตะโพนอยู่ข้างคอ บางนางมีโปงมางอยู่ทอก บางนางสยายผมบางนางน้ำลายไหล บางนางละเมอเพ้อไปต่างๆ ปรากฏจุดป่าช้าผีดิบ เพราะได้เห็นโทษจึงปรากฏแก่ยสกุลบุตร จิตตั้งอยู่ในความเบื่อหน่าย ยสกุลบุตรจึงเปล่งอุทานขึ้นในขณะนั้นว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” (Thai Tipitakas/4/25/31)

จากปัญหาทั้งหมดดังกล่าวมา จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งมีความซับซ้อน ละเอียดย่อม มีหลายมิติ ความขัดแย้งภายในบุคคลก็ตาม ระหว่างบุคคลก็ตาม ระดับชุมชนสังคมก็ตาม ถ้าเกิดกับบุคคลหรือสังคมที่ไม่มีปัญญาย่อมนำไปสู่หายนะ ความสูญเสีย แต่ความขัดแย้งไม่ใช่สิ่งที่ไม่ดี มีโทษฝ่ายเดียวเสมอไป ถ้ามีการจัดการกับความขัดแย้งที่ดีย่อมนำไปสู่ความผาสุกได้ พันเอกหญิง พิมพ์พรรณ อุโฆษกิจ นักวิจัยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรเสนอการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีว่า “สังคมไทยหรือโลกปัจจุบันควรมีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยการเจรจา การต่อรองด้วยความยุติธรรมและเท่าเทียมกัน” (Aukosakit, 2010) ความขัดแย้งไม่ใช่สิ่งที่ไม่ดี มีโทษอย่างเดียวเท่านั้น หลายเรื่องหลายประวัติศาสตร์ของโลก สันติภาพ ความผาสุกล้วนแล้วแต่เกิดจากปัญหาหรือความขัดแย้งหรือความรุนแรง พระไพศาล วิสาโล จึงกล่าวความขัดแย้งนำไปสู่สันติภาพว่า “สันติภาพเกิดขึ้นได้เริ่มจากการที่มีความขัดแย้งกัน รากเหง้าของสงคราม ได้แก่ ตัณหา (ความอยาก) มานะ (ความถือตัว) และทิฐิ (การยึดติดในลัทธิอุดมการณ์) เราไม่ปล่อยตัว ปล่อยใจให้กิเลสทั้ง 3 ประการนั้นไปสร้างความเดือดร้อนแก่ชีวิตและสังคมต่อไป สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุแห่งการขัดแย้งและความรุนแรง เราต้องสร้างวัฒนธรรมแห่งสันติภาพและควรขจัดเงื่อนไขแห่งความรุนแรงพร้อมๆ ไปด้วย จึงจะเกิดผลสันติภาพได้มากยิ่งขึ้น” (Phra Phaisan Visalo, 2010)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ แม้องการสหประชาชาติได้ยกย่องว่าวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของพระศาสดาเป็นสันติวิธี พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (พุทธา) ทรงแสดงธรรมเพื่อขจัดความขัดแย้งทั้งภายในตนเองและสังคม ความขัดแย้ง ปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ล้วนแล้วแต่เกิดจากความไม่รู้ หรืออวิชชาตัณหา มานะ ทิฐิที่เกิดภายในจิตของมนุษย์ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ อันเป็นหลักธรรมล้วนเป็นมรรควิธี หรือแนวทางแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ ปัญหาหรือเป็นกระบวนการเพื่อขจัดความขัดแย้ง นำไปสู่สันติภาพหรือสันติบท (Thai Tipitakas/15/210/31305) ผู้เขียนจึงสนใจเรื่องการขจัดความขัดแย้ง ด้วยสันติวิธีทั่วไปและตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์ที่นำไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพตามแนวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งหรือสันติวิธีตามแนวแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ น่าจะเป็นสันติวิธีเพื่อขจัดความขัดแย้งภายในตัวเราและสังคมได้ พร้อมนำเสนอแนวคิดทางออกให้กับสังคมที่เต็มไปด้วยปัญหาและความขัดแย้งอย่างถูกวิธีเพื่อเป็นแบบอย่างให้ผู้สนใจได้ศึกษา ประพฤติ ปฏิบัติตาม ตลอดถึงเป็นฐานปัจจัยให้ค้นคว้าในด้านวิชาการในศาสตร์อื่นๆ ต่อไป

แนวคิดทฤษฎีความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความขัดแย้งในทัศนะสังคมปัจจุบันก็ให้คำนิยามให้ความหมายที่แตกต่างกัน เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ กล่าวว่า ความขัดแย้ง หมายถึง “การกระทำที่ไม่ลงรอย ขัดขึ้น หรือต่อต้านกันอันเนื่องมาจากทางความคิด ความเห็น หรือการให้คุณค่า มีความแตกต่างกันตั้งสองแบบหรือมากกว่าสองแบบขึ้นไป ความขัดแย้งรวมถึง ความแตกต่างในตัวเอง ซึ่งทำให้รู้สึกไม่สบายใจ หรือเมื่อความเห็นหรือการให้คุณค่าของคุณ ถูกข่มขู่ หรือ ทำให้เกิดความกลัวในสิ่งที่ไม่รู้ ที่มาของความขัดแย้ง โดยทั่วไปความขัดแย้งมีที่มาจากความแตกต่างทางค่านิยม ข้อมูลข่าวสาร โครงสร้างและแบบแผนความสัมพันธ์ของคนในสังคม บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยส่วนตัว และผลประโยชน์ ปัจจัยแต่ละตัวจะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงจากความขัดแย้งแตกต่างกันไป” (Makkarapilom, 2011)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวถึงความขัดแย้ง 2 ประการคือ (1) ความขัดแย้งของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถจัดให้หมดสิ้นไปได้ มันเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ นั่นเพราะปัญหาของมนุษย์อาจมิใช่การจัดความขัดแย้งให้หมดสิ้นไป เพราะเป็นไปได้หรือไม่สามารถกระทำได้ในทางปฏิบัติ หากแต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีใด (2) ความขัดแย้งเป็นสิ่งเลวร้ายหรือเป็นปัญหา ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมนุษย์และไม่ใช่ว่าจะเป็นสิ่งไม่ดี มีโทษอย่างเดียวเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็สามารถที่จะเป็นประโยชน์ได้ ดังนั้น สันติภาพกับความขัดแย้งมีใช้สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรงอันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับสันติภาพได้ (Satha-Anan, 1985) ความขัดแย้ง เป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่ต่างหาก ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกายและทรัพย์สินที่สุดซึ่งความขัดแย้งนี้เองได้สะท้อนแง่มุมในเชิงทวิลักษณ์ กล่าวคือ ในแง่บวกและลบ (Phramaha Hansa Dhammhaso, 2011) ความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด และการกระทำ แต่เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น และมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้ง ความขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้น ก็จะขยายวงกว้างเป็นการทะเลาะวิวาทกันในระดับที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น บทสรุปของความขัดแย้งก็จะกลายเป็นแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่ไม่ขึ้นตรงต่อกลุ่มใหญ่ทั้งในแง่ของความคิดและการปฏิบัติ ส่งผลกระทบเสียหายต่อสันติสุขของสังคม

ดังนั้น เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นจนทำให้สัมพันธ์ภาพได้ถูกทำลายลงไป การที่บุคคลจะกลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกครั้งเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา และมนุษย์มีความสามารถที่จะทำได้ โดยการให้อภัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้ และเป็นสิ่งที่จะช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ได้ถูกทำลายลงไปให้กลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันใหม่ซึ่งในปัจจุบันนักจิตวิทยาและนักวิจัยทางตะวันตกกำลังศึกษาค้นคว้าหาความสัมพันธ์ของการให้อภัยกับองค์ประกอบต่างๆ ในการใช้ชีวิตในสังคม

และพยายามแสวงหารูปแบบวิธีการให้อภัยเพื่อที่จะหาวิธีการรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกันไว้กันอย่างจริงจัง

พุทธศาสนามองว่าทุกข์เป็นสภาวะพื้นฐานของธรรมชาติ ครอบคลุมสรรพสิ่ง ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งรูปธรรมและนามธรรม สภาวะที่เรียกว่าทุกข์ (หรือทุกข์ลักษณะ) นี้ได้แก่ภาวะที่ไม่คงตัว คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เพราะมีความกดดัน บีบคั้น ขัดแย้งอยู่ในตัวเองและกับสิ่งรอบตัวอยู่ตลอดเวลา ความขัดแย้งกับทุกข์เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ทุกข์เกิดเพราะความขัดแย้งบีบคั้น (Thai Tipitakas/26/1166/146) ขณะเดียวกันทุกข์ก็นำไปสู่ความขัดแย้งได้ด้วย (เช่นความเสื่อมของอวัยวะบางส่วนในร่างกายก็ทำให้เกิดความขัดแย้งกับอวัยวะส่วนอื่นที่ปกติ เกิดสภาวะที่ไม่สมดุลในร่างกาย) ด้วยเหตุนี้ความขัดแย้งจึงเป็นธรรมดาของสรรพสิ่งเช่นเดียวกับทุกข์ (Thai Tipitakas/31/17/25) นี่หมายความว่าในชีวิตของบุคคล และในความเป็นไปของสังคม เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ ไม่ว่าความขัดแย้งกับตนเอง และความขัดแย้งกับผู้อื่น ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แต่เมื่อพูดว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา นั้นมิได้หมายความว่าเราไม่สามารถทำอะไรกับมันได้ ทุกขะนั้นมีหลายระดับหลายประเภท บางประเภทเราไม่สามารถขจัดไปได้ เช่น ความแก่และความตาย ทำได้อย่างมากแค่ชะลอ แต่บางประเภท เราสามารถระงับได้ เช่น ความหิว ความเจ็บปวด ฉันทิโกฉันทันั้น มีความขัดแย้งบางอย่างที่เราสามารถจัดการได้ เราไม่สามารถห้ามความขัดแย้งทางความคิดได้ แม้กระทั่งพระอรหันต์ที่รู้แจ้งในสังขารและปลอดพ้นจากกิเลสก็ยังมีความเห็นแตกต่างกัน

ดังนั้น ความขัดแย้งหรือทุกข์จึงมี 2 ประเภท คือ (1) ความขัดแย้งภายในตัวเราเอง (2) ความขัดแย้งภายนอกระหว่างคนกับสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

1) ความขัดแย้งภายใน

ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สังขารเป็นทุกข์ มีแต่ความขัดแย้งตลอดเวลา ดังมีพุทธจนะว่า “สพฺเพ สงขารา ทุกฺขา” แปลว่า สังขาร คือ กายและใจนั้นล้วนแล้วแต่มีทุกข์หรือความขัดแย้ง อันนี้เป็นความขัดแย้งภายในตนเอง คำว่า “ทุกข์” นั้น มีรูปศัพท์วิเคราะห์ดังนี้

ทฎฺฐ ขนฺติ กายิกเจตสิกฺขณฺติ ทุกฺขํ ชื่อว่า ทุกฺขํ เพราะทำลายความสุขทางกายใจให้ย่อยยับ (อญฺญมณฺณปฏฺธิปฺกฺขา หิ เอเต ธมฺมา ด้วยว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อกันและกัน)

ทวิธา จิตฺตํ ขนฺตีติ ทุกฺขํ ชื่อว่า ทุกฺขํ เพราะทำให้จิตแตกสลาย

ทุกข์ จึงแปลว่า สภาพที่เต็มไปด้วยอันตราย ไม่ให้โอกาสแก่ความสุขและมีการแตกสลายตลอดเวลา หรือ บีบคั้นทางกายใจ (ขันธ 5) เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ดังนั้น ทุกข์ความขัดแย้ง การเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน สำหรับสรรพสัตว์จึงเป็นของคู่กัน เมื่อมีเกิด ย่อมมีทุกข์ ดังมีพุทธจนะว่า การเกิดเป็นทุกข์หรือการเกิดเป็นความขัดแย้ง

ประเภทแห่งทุกข์หรือความขัดแย้งภายใน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททั้งหลายกล่าวทุกข์มี 7 ประเภท ได้แก่

(1) ทุกขทุกข์ หมายถึง ความทุกข์กายต่าง ๆ นานามีความเจ็บปวดอวัยวะต่างๆ เป็นต้น และความทุกข์ใจต่างๆ นานามีความเศร้าเสียใจ ความไม่สบายใจ เป็นต้น อนึ่ง ทุกขทุกข์นี้ เป็นทุกข์ที่ยิ่งกว่าทุกข์ เป็นสภาวะที่ไม่ดีอย่างที่สุด เพราะไม่เที่ยงและทนอยู่ไม่ได้ในขณะที่เกิดขึ้น

(2) วิปริณายทุกข์ หมายถึง สุขเวทนาประการต่างๆ ที่มีความสุขทั้งทางกายและใจ หรือที่เรียกว่า ดีใจ เสียใจ แต่เมื่อวิปริณายทุกข์นี้หายไป (สุขเก่าหายไป) ความทุกข์ก็จะมาแทนที่

(3) สังขารทุกข์ หมายถึง กลุ่มรูปนามที่เป็นโลกียธรรมทั้งหลาย (ยกเว้นตัณหาความอยาก)

(4) ปฏิจณันทุกข์หรือปากฏทุกข์ หมายถึง ทุกข์ที่ไม่ปรากฏให้บุคคลภายนอกได้เห็น เช่น เดือดร้อนใจเพราะราคะ โทสะ โมหะ แต่ไม่มีใครรู้ ต่อเมื่อพูดให้คนอื่นฟังจึงจะรู้ได้

(5) อปฏิจณันทุกข์ หรือ ปากฏทุกข์ หมายถึง ทุกข์ที่เปิดเผย ไม่ปิดบัง เป็นความทุกข์ทางกายที่เกิดจากเครื่องมือต่างๆ มีไม้ มีด หอก เป็นต้น

(6) นิปปริยายทุกข์ ทุกข์โดยตรงซึ่งก็คือ ทุกขเวทณานั้นเอง หมายถึง ความทุกข์กล่าวคือความเจ็บปวดที่มีอยู่แท้จริงอย่างตรงไปตรงมา

(7) ปริยายทุกข์ ทุกข์โดยอ้อม ได้แก่ ขาติทุกข์ แม้ว่าตัวชาติเป็นต้นนั้นจะไม่มีลักษณะความเป็นทุกข์เวทนาอยู่โดยตรง แต่เนื่องจากเป็นเหตุให้ก่อให้เกิดทุกข์โดยประการต่างๆ มีชรา มรณะ โสกะ ปริเวชะ ในทุกข์ทั้ง 7 ประเภทนี้ จะอย่างไรก็ตามทุกข์ทั้งหมดย่อมรวมอยู่ในทุกข์สังขจะทั้งสิ้น

2) ความขัดแย้งภายนอก

พระพุทธองค์ตรัสความขัดแย้งภายนอก หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างคนกับคน คนกับสังคม คนกับวัฒนธรรม คนกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ตัวอย่างเช่นความขัดแย้งระหว่างคนกับคน และคนกับสังคมนำไปสู่ทุกข์ของสังคม คือการทะเลาะวิวาทกัน เกิดจากสมุฏฐานมาจากภายในสาเหตุเกิดจากการสนองเวทนา และตัณหา “อานนท กัด้วยประการดังนี้แล คำนี้ คือ เพราะอาศัยเวทนาจึงเกิดตัณหา เพราะอาศัยตัณหาจึงเกิดการแสวงหา เพราะอาศัยการแสวงหา จึงเกิดลาภ (การได้) เพราะอาศัยการได้มา จึงเกิดการฝงใจ (ยึดมั่นไม่ปล่อยวาง) เพราะอาศัยการฝงใจจึงเกิดการรักใคร่พึงพอใจ เพราะอาศัยการรักใคร่พึงพอใจจึงเกิดการพะวง เพราะอาศัยการพะวง จึงเกิดความยึดถือ เพราะอาศัยความยึดถือ จึงเกิดความตระหนี่ เพราะอาศัยความตระหนี่จึงเกิดการรักษาป้องกัน เพราะอาศัยการรักษาป้องกัน จึงเกิดเรื่องในการป้องกันขึ้น อกุศลธรรมอันชั่วช้าลามกมีขึ้นน้อย คือการถือไม้ ถือมีด การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่ามี มีง การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จจึงเกิดขึ้น” กระบวนการนี้เป็นกระบวนการปฏิเสธสมุบาทเชิงสังคม ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ที่ทวีความรุนแรงขึ้นจนแสดงผลออกมาเชิงพฤติกรรมทางกาย วาจา กระทบกับสังคม องค์กร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมก่อให้เกิดขึ้นกับทุกข์สังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมนักธุรกิจ นักการเมือง ข้าราชการ สงครามระหว่างชาติต่างๆ การแตกแยกของศาสนา แม้แต่วงการพระสงฆ์ที่ต้องการ

แสวงหายศ ฐานันดรต่างๆ กระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาททางสังคม ย่อมเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและสมบูรณ์เต็มที่ กระบวนการทั้งหมดนี้ หากเกิดขึ้นกับบุคคลใด สังคมใด ย่อมเกิดการบีบคั้นจิตใจภายในก่อน แล้วย่อมเกิดการแก่งแย่ง ผลักไส ทะเลาะ ความรุนแรง อันนี้คือความขัดแย้งที่เกิดจากการบีบคั้นจากภายนอกนำไปสู่ความทุกข์ ทั้งหมดนี้เมื่อเกิดขึ้น นับว่าเป็นการขัดแย้งกับอุดมการณ์เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา เป็นหนทางแห่งการเสื่อมโทรมแก่ตนเองและสังคม

พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งตามแนวทางโอวาทปาฏิโมกข์

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส กล่าวว่า “ความขัดแย้ง หรือ ความแปลกแยกในตัวเองกลายเป็นเครื่องมือ สำคัญที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะ ได้พัฒนาจิตของตนเองเพื่อเลื่อนสถานภาพจากความเป็นมนุษย์ธรรมดาไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้าได้ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสาเหตุสำคัญดำเนินมาจากความขัดแย้งภายในเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย” (Phramaha Hansa Dhammhaso, 2011) หลักธรรมเพื่อจัดการความขัดแย้ง เป็นหลักพุทธสันติวิธีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ หมายความว่า พระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต หรือพระพุทธองค์เองและพระพุทธเจ้าอื่นด้วย (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 1997).) ก็จะทรงเสนอแนะให้ดำเนินตามนี้เหมือนกันทุกพระองค์ กล่าว เรียกหลักธรรมชุดนี้ว่า โอวาทปาฏิโมกข์ แปลว่า คำสอนเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือความขัดแย้ง เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto, 1997).) ดังนี้

สพฺพปาปสฺส อภินิ

กุสลสฺสุปสมฺปทา

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ

พุทฺธานสาสนํ

การไม่ทำบาปทุกประการ การทำกุศล (กุศลกรรมบถ 10 ประการ) ให้ถึงพร้อม (ตลอดเวลา)

การทำจิตของตนให้ผ่องใส (สมณะและวิปัสสนา) นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระพุทธวาทะนี้เป็นการสอนในภาคปฏิบัติ คือ การไม่ทำบาป ได้แก่ การไม่ทำอกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ (1) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ (2) อทินนาทาน การลักทรัพย์ (3) กาเมสุมิถาจาร การประพฤติดิฉินในกาม (4) มุสาวาท การพูดเท็จ (5) ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียด (6) ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ (7) สัมผัปปลาปะ การพูดเพ้อเจ้อ (8) อภิชฌา ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (9) พยาบาท ความคิดร้าย (10) มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิด (ที.ปา. ไทย. 11/361/421) ขณะเดียวกัน พระพุทธองค์ให้ละอกุศลกรรมบถและในขณะเดียวกันก็ให้ทำกุศลกรรมบถ 10 ที่ตรงข้ามกับอกุศลกรรมบถ ส่วนการทำใจให้ผ่องใสเป็นเรื่องของการละกิเลสด้วยปัญญา (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 1997).) เมื่อละชั่ว 10 ประการและทำความดี 10 ประการ จิตใจผ่องใสจากกิเลสโดยการเจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ย่อมจัดการความขัดแย้งภายในจิตใจตนเอง และสังคมได้

ขณฺตี ปรมํ ตโป ตีติกขา
 นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
 น หิ ปพฺพชิตो ปรูปฺมาตี
 สมฺโณ โหติ ปรี วิหะยนฺโต.

ขันติคือความอดทน เป็นเครื่องเผือกเสวยอย่างดียิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า
 พระนิพพานเป็นธรรมอันสูงสุด ผู้ทำร้ายผู้อื่น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต [ผู้ละเว้น
 ความชั่ว]ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเลย [ผู้สงบ]
 ความอดทน ความอดกลั้น การไม่ทำร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น หลักธรรมนี้เป็นสันติวิธีที่นัก
 สันติวิธีทั่วโลกได้นำไปปฏิบัติกันทั่วโลกอยู่แล้ว บุคคลที่เป็นตัวอย่างเป็นที่รู้จักกันก็คือ
 การไม่กล่าวร้าย การไม่เข้าไปทำร้าย [ผู้อื่น] ความสามารวม
 ในพระปาติโมกข์ [ศีล] ความเป็นผู้รู้ประมาณในการกิน
 การนอนที่น่านอนสงัด และการประกอบความเพียรในจิต
 ทั้งหมดนี้ เป็นคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์
 (Thai Tipitakas/10/90/43)

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่นด้วยวาจา การไม่เข้าไปทำร้ายผู้อื่นด้วยกาย ความสามารวมในพระปาติโมกข์
 ได้แก่การรักษาศีลทุกประเภทที่พ้นภัยจากทุกข์ ความเป็นผู้รู้ประมาณในการรับและบริโภคอาหาร การนอน
 การนุ่งอันสงัดที่เว้นจากการเบียดเสียดกัน อันจะนำไปสู่ความขัดแย้ง และการประกอบความเพียรในจิต คือ
 มีสัมมาวายมะ เพียรพยายามละอกุศลและสร้างกุศลอย่างต่อเนื่อง ทั้งหมดนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
 ทุกพระองค์

โอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นมรรควิธีหรือมรรคสัจจะที่จะนำไปสู่สันตินิพพาน
 กล่าวได้ว่าเป็นพุทธสันติวิธี 12 ประการ ที่จะนำไปสู่การจัดความขัดแย้งหรือทุกข์(ทุกข์สัง)เสียได้ ได้แก่
 (1) สัพพปาปสฺส อภินฺ การไม่ทำบาปทั้งปวง (2) กุสสฺสสุปฺสมฺปทา การทำความดีตลอดเวลา (3) สจิตฺตปริ
 โยทปนํ การทำจิตให้ผ่องใสจากกิเลส (4) จิตฺเต อาโยโค ความเพียรทางจิต ตื่นในการที่จะละชั่วตลอดเวลา
 (5) ขณฺตี ความอดทน (6) ตีติกขา ความอดกลั้น (7) ปรี วิหะยนฺโต การไม่เบียดเบียนผู้อื่น (8) ออนุปวาโท
 การไม่กล่าวร้ายใส่ความผู้อื่น (9) ออนุปมาโต การไม่ทำร้ายผู้อื่นทางกาย (10) สํวโร การมีสติสำรวมตา หู
 จมูก ลิ้น กาย ใจ (11) มตฺตณฺณฺดา ภาตฺตสฺมี การรู้จักประมาณในการบริโภค (12) ปนฺตณฺจ สยาสนํ ความ
 พอเพียงในที่อยู่อาศัยที่ตนมีอยู่ในที่สงบ หลักธรรมในโอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการ
 แห่งมรรควิธี ที่นำไปสู่การจัดความขัดแย้ง ขจัดทุกข์ภายในใจของตนเองประกอบด้วย (1) สจิตฺตปริโยทปนํ
 การทำจิตให้ผ่องใสจากกิเลส (2) จิตฺเต อาโยโค ความเพียรทางจิต (ตื่นในการที่จะละชั่ว) ตลอดเวลา
 (3) ขณฺตี ความอดทน (4) ตีติกขา ความอดกลั้น (5) สํวโร การมีสติสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 (6) มตฺตณฺณฺดา ภาตฺตสฺมี การรู้จักประมาณในการบริโภคมีสุขภาพที่ดี ควรแก่การประกอบความดี

เมื่อประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้ย่อมเกิดสันติสุขภายใน (6) สัมโห การมีสติสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และขจัดความขัดแย้งภายนอกหรือสังคมประกอบด้วย (1) สัพพปาปัสส อกรรม การไม่ทำบาปทั้งปวง (2) กุสลสุปัสมุขทา การทำความดีตลอดเวลา (3) ปรี วิหเรยนโต การไม่เบียดเบียนผู้อื่น (4) อนูปวาโท การไม่กล่าวร้ายใส่ความผู้อื่น (5) อนูปฆาโต การไม่ทำร้าย ฆ่าผู้อื่นทางกาย (6) ปนตณฺจ สยาสนํ ความพอเพียงในที่อยู่อันสงบที่เบียดเสียดกัน ที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งกันและกัน

โอวาทปาฏิโมกข์ จึงเป็นหลักการสอนเพื่อความขัดแย้งสังคมคือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง สงคราม การสร้างสันติภาพที่แท้จริงต้องมุ่งถึงสันติภาพภายในและภายนอก ได้แก่ สังคม สิ่งแวดล้อมเป็นต้นได้ด้วย พุทธสันติวิธีทั้งหมดจึงมุ่งเน้นวิถีชีวิตพบกับความสันติสุขความยุติธรรมและความเท่าเทียมในสิทธิมนุษยชนเท่าเทียมกัน สันติภาพสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

สรุป

ความขัดแย้ง เป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างกันเหล่านั้นได้ก่อให้เกิดความบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย ฆ่าผู้อื่นในที่สุด ซึ่งความขัดแย้งนี้เองได้สะท้อนให้เกิดเชิงทวิลักษณ์ คือ ในแง่บวกและลบ ความขัดแย้ง พระพุทธศาสนาเรียกว่า ทุกข์ ซึ่งมีสภาพขัดแย้ง บีบคั้น กดดันซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในเป็นสาเหตุหลัก ปัจจัยภายในที่กล่าวมาคือจิตใจ และภายในจิตใจนั้นสาเหตุแห่งความขัดแย้งเกิดจากเวทนา ตัณหา เพราะเมื่อเกิดเวทนา มนุษย์ก็ต้องการวัตถุมหาสนองสุขเวทนา ต่อมาก็เลยมีการติดใจในสุขเวทนานั้น เรียกว่า ตัณหา พอเกิดตัณหาบ่อยเข้า อุปาทานความยึดมั่นก็เกิดขึ้น เมื่อยึดมั่น ถือนั่นย่อมเกิดการแสวงหา จะโดยชอบธรรมก็ตาม ไม่ชอบธรรมก็ตาม ย่อมเกิดการรักษา คุ้มครองเกิดขึ้น อันนี้เป็นความทุกข์หรือความขัดแย้งที่เกิดภายในจิตใจ

References

- Aukosakit, P. (2010). *The Village is not Peaceful*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Bhuddakosa Mahathera. (2016). *Wisuthimurk*. Somdej Bhudhajarn, Translate and compose. (6th ed). Taipei: Taiwan.
- Chianggool, W. (2014). *For deep human and social reforms*. Bangkok: Sangdoa.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Makkarapilom, P. (2011). *Theories of peace, conflict and Violence*. Nakornpathom: Mahidol University.
- Phra Akkongsathera. (2003). *Satthaneetisutthamala*. Phra Dhammolee (Somsak Oopassama), Checkout. Phra Maha Nimitra Dhammasalo (Jamroon Dhummada), Translate. Bangkok: Thairaiwan publishing Ltd.
- Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (1997). *Jariboon Jaridharm (Buddhist pilgrimage)*. (6th ed.). Bangkok: Sahadharmika.
- Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (1999). *Look at world peace through the background of civilization, globalization*. Bangkok: Dhammasarn.
- Phra Phaisan Visalo. (2010). *Reclaimed Space*. Bangkok: Matichon.
- Phramaha Hansa Dhammahas. (2011). *A peaceful Buddhist way*. Bangkok: 21 century Ltd.
- Sarinsunthorn, P. (2013). *The Conceptual Theories, Techniques, and Adjustment to Social Development*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Satha-Anan. C. (1985). Introductory essay on the peace process and social change. *Thammasat Journal*, 14, (4).
- Siwaluk, S. (1999). *Thai Way of Life Series 5*. Bangkok: Rounkeaw.
- Wasee, P. (2005). *Thailand-Thaksin era the town consume exit*. Bangkok: Ammarin